S İ N E M A

Filmcilik

Geri çevrilenler

Türkiyede sinemacılık hayatının en garip teşekküllerinden biri de hiç şüphesiz sansür denilen bir müessesedir. Bu müessese başka memleketlerde de bulunmaktadır. Ama oralarda ne işe yaradığı az çok. bilinir. Mesela Amerikan sansürünün ahlaki, Fransız sansürünün siyasî meselelerdeki hassasiyeti yerli sinemacıları bu konularda daha dikkatli olmaya sevketmekte, yabancı filmler ise bu bakımlardan gözden geçmektedir. İngiliz sansürü ise şiddet düşmanıdır. Bunun yanında krallıklarla idare edilen memleketlerin sansürü kraliyet aleyhdarı filmleri yasaklamakta, Asya ve Afrika ülkelerinin bir çoğunda ırk meselelerini ilgilendiren filmler daha sıkı kontrol edilmektedir. Fakat bugüne kadar Türk sansürünün esas olarak nelerden en çok rahatsızlık duyduğunu, Türk sansür heyetini meydana getiren adamcağızların kim ve neci olduklarım, ney_ le geçinip, neden anlayıp, neye göre hüküm verdiklerini daha kimse kestirememiştir. Gerçi bir sansür kanunu vardır. Ama o kadar muğlak ve elastikidir ki kimin aklına esip çekerse o tarafa doğru uzamaktadır. Böylelikle ana hatlarıyla Hitler Almanyası ve Mussolini İtalyası sansür kanununun bir benzeri olan bizim nizamnameler bol tefsir kabiliyetleri sayesinde oradakilerden daha işgüzarca muamelelerin tatbikine yol açmaktadır. Bu, bilhassa yabancı filmler hakkındaki hükümlerde kendini göstermektedir. Yoksa yerli filmciler suya sabuna dokunmayan verem hikayeleriyle sansürün hışmından kurtulmayı öğrenmişlerdir. Buna rağmen yerli filmlerin arasında da biraz daha aklım başına toplamaya gayret edenler çıktığı zaman sansürle burun buruna gelmektedir. Metin Erksanın "Aşık Veysel"i Ziya Metinin "Namus Düşmanı" köyü olduğu gibi göstermeğe çalıştıkları için kuşa çevrilmiş, Lütfi Akadın "Beyaz Mendil'i ile Atıf Yılmazın "Gelinin Muradı"na memleket dışına çıkamaz kaydı konmuştu.

En çok dikkati çeken noktalardan biri de sansürün mesele filmlerine karşı düşmanlığıdır. Sinemaseverlerin görmekten mahrum bırakıldıkları filmlerin hemen hepsi bir meseleyi yaratıcılarının görüş açısından işlemeye gayret edenlerdir. Ayrıca değerleri, kazandıkları mükâfatlar ve dış basında uyandırdıkları akislerle belli olmuştur. Dünya sinemacılığının en ilgi çekici mahsulleri arasında bulunan bu eserleri sansürümüzün reddediş sebebleri de acayip kelimeyle izah edilebilecek gibi değildir. Elia Kazanın 1947 de yaptığı "The Gentlemen's Agreement" o yılın hem en iyi film, hem de en iyi mizansen oskarlarını kazanmıştı. Bir gazetecinin kendine yahudi süsü vererek Amerikadaki yahudi düşmanlığını araştırmasını hikâye eden filin hangi düşünceye dayanarak bizde reddedildi bilinmez. Muhakkak olan, ilgi çekici bir Amerikan filmini seyretmek fırsatının kaçırılmış olmasıdır.

Kaçırılan bir başka Amerikan filmi de Robert Aldrich'in "Attack - Hücum"uydu. 1956 Venedik Festivalinde İtalyan tenkitçilerinin mükâfatım kazanan film İkinci Dünya Savaşı Avrupa çıkartması sırasında Almanlarla çarpışmakta olan küçük bir Amerikan askeri birliğinin hikâyesini anlatıyor, Amerikan ordusunda rütbeden başka birşey düşünmeyen beceriksiz ve korkak kumandanlar yüzünden meydana gelen askeri felâketleri gösteriyordu. Aldrich, Fransız ve İtalyan tenkitçilerince zamanımızın en büyük rejisörlerinden biri sayılıyordu. "Attack" da onun şahsiyetini en iyi ortaya koyan, en başarılı eserlerinden biriydi. Aldrich'in birkaç mühimsenmeyecek filmini gören Türk seyircisi, sansürün "Attack" ı harp aleyhdarı bulup reddetmesi yüzünden, bu rejisörü yakından tanımak, hakkında tam bir hüküm varmak fırsatım bulamıyacaktı.

Savaş aleyhdarı olduğu için reddedilen filmlerden biri de Fred Zinnemann'ın "The Men" adlı eseriydi. Zinnemann burada, savaştan dönen yaralı askerlerin kendilerini sivil hayata uydurmakta karşılaştıkları güçlükleri hikâye ediyordu. "The Men" usta bir rejisörün çok dikkate değer bir eseri olduğu gibi Marlon Brando da ilk olarak bu film ile beyaz perdede görünüyordu.

Sansürümüze şirin görünmeyen filmler arasında hukukçu-sinemacı Andre Cayatte'ın "Avant le deluge-Tufandan Önce" adlı filmi de bulunuyordu. Gençlik suçları üzerinde duran filmi bizimkiler gayri ahlâki bulmuşlardı. Sırası gelmişken "Avant le deluge'un da milletler arası film festivali şampiyonlarından olduğunu ilâve etmek yerinde olur.

Memleketimizde oynatılması uygun görülmeyen filmlerden biri de Julien Duvivier'nin "Le Petit Monde de Don Camillo . Don Camillo'nun Küçük Dünyası" adlı eseriydi. İtalyanın kuzey köylerinden birinde bir katolik papazıyla komünist belediye reisininin mücadelelerini eğlenceli bir şekilde anlatan filmin adapte edildiği roman, daha önce Türkçeye

"Karatahta ormanı"
Çifte sansüre doğru...

çevrilerek bir günlük gazetede neşredilmişti.

Sansüre dair en garip vakalardan biri de "Citizen Kane - Yurttaş Kane" meselesiydi. Orson Welles'in dünyâda fırtına yaratan bu ilk filmini getiren firma eserin iş yapmıyacağına hükmetmiş, sansür ise firmanın boş yere ziyanım önlemek için "Citizen Kane"i siyasî ve ahlâki noktalardan olmasa bile sıhhi bakımdan reddedecek bir kulp bulmuştu: "Citizen Kane"in fotoğrafları gözleri rahatsız ediciydi, şu halde Türkiyede gösterilmeğe lâyık değildi.

Fakat en tuhaf şey Richard Brooks'un "Blackboard Jungle _ Karatahta Ormanı'nın başına gelmişti. Bu hâdise tuhaf olduğu kadar bilhassa, ilerisi için düşündürücüydü de. "Blackboard Jungle"ın Venedik Festivalinde başına gelenleri hemen he-

men duymayan kalmamıştı. Amerikan eğitim sisteminin aksaklıklarım, gençlik suçlarım işleyen film Amerikanın Roma elçisi Claire Boothe Luce'un şahsi teşebbüsü ile 1955 Venedik' film festivalinden çekilmişti. Bu yıl memleketimize gelen filmler arasında bulunması gereken "Blackboard Jungle" memleketimizdeki Amerikan Haberler Bürosunun müdahelesiyle MGM listesinden çıkarılmıştı. Bu durumda sansürün yanında şimdi bir de karşımıza Amerikan Haberler Bürosu çıkıyor demekti. Bu teşkilât Brooks'un filminin gösterilmesini önlemekle ilk defa bir tesir kazanmış oluyordu. "Blackboard Jungle" hemen hiçbir Avrupa ülkesinde yasaklanmadığı, Amerikan Haberler Bürosunun da hiçbir ülkede bir filmin gösterilişine mani olacak kadar söz sahibi Almadığı da ayrıca belirtilmelidir. Türk seyircisi zavallı bir sansür anlayışından sonra şimdi bir de Amerikan müşavirliğinin insafıyla iyi film görebilirse görecekti.

Bu hâdiselere bakarak ilerde olacak bir takım vaziyetlere dair şimdiden tahminler yürütebilmek mümkündü. Bu yılın en mühim sinema hâdiselerinden biri Charlie Chaplin'in son eseri "A King in New-York-New-Yorkta bir Kral"ın gösterilmeğe başlanışıdır. Amerikaya dair yapılan en mükemmel hiciv eserlerinden biri sayılan bu filmin Teni Dünya sinemalarında oynıyacağı pek şüphelidir. İşin şüpheye meydan bırakmıyacak tarafı isi "A King in New York"un Amerikada gösterilmediği takdirde Türkiyede de gösterilmeyeceğidir. Ne yaptığım bilmeyen bir sansür, bir de şimdi buna eklenen Amerikan müşavirliği sinemanın bu biricik efsanevi kahramanının son eserini seyretmek için aşılması güç bir engel olarak ortaya çıkmaktadır.

Filmler

"Sessiz dünya"

Dokümanter filmlerin pek seyrek uğradığı memleketimizde "La Monde du Silence - Sessiz Dünya"yı Seyretmek iyi ve zevkli olduğu kadar faydalı bir değişiklik. Fransız deniz subayı Jâcques - Yves Cousteau ve yardımcılarının hasırladığı "Sessiz Dünya" ekibin deniz-altı araştırmalarım, derinliklerdeki hayatı bütün canlılığıyla tesbit ediyor. İlk olarak 1949 ve 1951 Cannes Festivallerinde "Epaves - Kalıntılar" ve "Carnet de Plongees - Dalışlar Günlüğü" adli iki filmiyle dikkati çeken denizci-sinemacı Cousteau çalışmalarının en yüksek noktasına 1956. Cannes Festivali büyük mükâfatım kazanan. "Sessiz Dünya" ile ulaşmış bulunuyor. İM yıl önce Walt Disney'in çöl hayatını anlatan "The Laving Desert - Yaşayan Çöl" adlı eseriyle dokümanter filmlerin zevkine varıp, geçen yıl gene Disney'in "The Vanishing Prairle - Çöl Esrarlıyla hayal kırıklığına uğrayanları Cousteau'nun eseri yeniden bu türe bağlıyacak, dokümanter filmlerin değerini, önemini, öğreticiliği ve güzelliğini bir kere daha ispat edecektir.

"Sessiz Dünya" mükemmel deniz-altı renkli fotoğraflarıyla, anlatılışındaki tertip ve titizlikle sadece öğretici olmakla kalmıyor, plâstik güzelliğiyle de seyirciyi başından sonuna kadar sürüklüyor. İngiliz dokümanterciliğinin kurucusu John Grierson'un "gerçeğin yaratıcı bir şekilde işlenişi" diye tarif ettiği dokümanter filmler tanınmış yaratıcılarından birçoğunun ölümü, bazılarının da çalışmamaları, yahut başka sahalara atlamaları yüzünden son yıllarda bir sarsıntı geçiriyordu. Natüralist geleneğin çok başarılı bîr örneği olan "Sessiz Dünya" dokümanter filmlerin şerefini kurtarmaktadır. Cousteau deniz dibim araştırırken tesbit ettiklerini, bütün tabiiliği içinde, olduğu gibi seyirciye vermeye gayret ediyor. Bu bakımdan "Sessiz Dünya" hayvanları müziğe uydurup aktör gibi oynatan, eğlence için tabii oluşu tahrif eden, dokümanter sahnelerle laboratuar sahnelerim karıştıran Walt Disney filmlerine tercih edilebilir. Gördükleri karşısında tarafsızlığını muhafaza eden, gerçeği eğlence için başka türlü anlatmayan Cousteau nefis bir deniz-altı röportajı veriyor. Yunus balıklarının yarışı, batmış bir geminin araştırılması, Cousteau'nun gemisi Calypso'nun pervanesi tarafından yaralanan bir kaşalot yavrusunun köpek balıkları tarafından parçalanıp kolay kolay hatırdan çıkmıyacak sahneler. Derinliklerdeki hayata seyircinin başlangıçtaki şaşkınlığı ve hayranlığı bir müddet sonra alışkanlığa hatta dostluğa çevriliyor. Cousteau ve yardımcılarının tropik denizlerin birinde arkadaş oldukları ve Jojo adını verdikleri kocaman, uysal bön fakat sadık balıktan ayrılışlarına en az onlar kadar biz de üzülüyoruz.

"Sessiz Dünya" üç yönden takdir edilmelidir: Seyirciye bilinmeyen bir âlemi tanıtması, bir sinema eseri olarak teknik ver estetik başarısı, bu işin üstesinden gelen beşerî cesaret ve fizik mukavemet. Har üç unsuru birden bünyesinde toplıyabilmesi Cousteau'nun eserinin değerim kat kat arttırıyor. Seyirci sadece deniz dibi hayatım kendi tecrübe edemiyeceği kadar yakından ve dikkatle görmüş olmuyor, fakat bütün bir film süresince insanı saran, büyüleyen renklerin meydana getirdiği devamlı bir tablo seyrediyor. "Sessiz Dünya" deniz derinliklerinin kendine mahsus, karanlık, esrarlı şiirini verdiği gibi, bunları tesbit etmeyi başaran kısan zekâsı, enerjisi ve cesaretinin de yüksek bir örneği olarak ortaya çıkıyor.

Okuyucu Mektupları

Seçimler hakkında

Gazetelerde İstanbulda İlk Okul çocukları için okul alarak kullanılacak bina bulunamadığını, bunlara baraka yapılacağını okudum. Ayni gazetelerde Ankarada Kocatepede 10 milyon liraya inşa ettirilecek olan camiin resmi de vardı. Bunun üç beş kişilik bir cemaatin reyini almak için seçimler arifesinde çıkarılmış bir havadis olması muhtemelse de, bu haber doğru ise, istikbalde memleketi kendilerine bırakacağımız bu yavruları böyle barakalarda okutmak hazin değil mi? '

Cevdet Arkat - İstanbul

Bir zamanlar, "Hürriyet, demokrasi" diyenlere "baraj, santral, fabrika" diye cevap veren iktidar çığırtkanlarının dillerine pelsenk ettikleri Göksu santralından son günlerde pek bahsedilmez oldu. Tabii bunun sebebini tevazuda aramak safdilliklerin şahı olur. Aylardan beri 29 Ekimde cereyan vereceklerini söyliyerek bağıra bağıra yorulanlar, şimdi, değil 29 Ekime yılbaşına bile bu santralın cereyan vermiyeceği hakikati karsısında ne derler acaba?

Yüksel Güneri - Konya

Ankara - İstanbul - İzmir radyolarından muhtelif saatlerde 1949 senesinde su kadar bindi, şimdi bu kadar milyona çıktı sesleri yükselirken, 20.15 saatindeki nakarat da geri kalmıyor: "Hadi sevgili dinleyicilerim, bu gün de sizinle Üsküdara gidelim" Vallahi pes. Bu kadar da inhisarcılık olmaz. İnsanın şu sözleri söyliyenin ağzından öpesi geliyor: "Radyonun icadından sonra en büyük icad onu kapatan düğmesidir!.'"

A. Ünvar - İstanbul

Gazeteciler hakkında

Cihadını kalemiyle yapan bir mücahid öldü. Gazeteler onün ölümüne mümkün olduğu kadar geniş yerler ayırmaya çalıştılar. Hakkında makaleler, başmakaleler kaleme alındı. Fakat bir gazete var ki, Yalçının vefat haberini neredeyse yazmayacaktı. Ondan, ancak bir iki satırla bahsetmek külfetine katlanmış. Hani aklıma geliverdi de yazıyorum: Gün olur, harman olur- temenni edilmez ama - Zafercilerden birisine birşey olursa -ki insandırlar muhakkak olacakezeli akıbete düçar olduklarında bu haberi gazetelerin ilana müteallik sütunlarında bulabilecek miyiz acaba?

M. Erol Erdem . Ankara